

De Wespendif *Pernis apivorus*, een Afrikaanse roofvogel in de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee

Jos A. Vroege

In De Takkeling verschenen eerder al stukken over twaalf jaar roofvogelonderzoek in de duinen bij Castricum (Vroege 2012a, 2012b). In dit nummer volgt een derde bijdrage: over een ongrijpbare zomergast uit Afrika ten zuiden van de Sahara. Vanaf 1995 hebben leden van de Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin (RNKD) in de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee (7189 ha) succesvolle broedgevallen vastgesteld van zes soorten roofvogels (Levering 2011). Van deze zes roofvogelsoorten overwinteren er twee in Afrika ten zuiden van de Sahara, namelijk Boomvalk *Falco subbuteo* en Wespendif *Pernis apivorus*.

Afrika ten zuiden van de Sahara

In de afgelopen jaren ben ik in de wintermaanden driemaal in Afrika ten zuiden van de Sahara geweest: in februari/maart 2005 in Gambia, Senegal en het zuiden van Mauretanië, in december 2008 in Oeganda en in december 2009 in Kenia. In Senegambia werden Boomvalken noch Wespendifen door mij en mijn reisgenoten gezien. Deze soorten staan hier te boek als schaars en zeldzaam, maar zijn 'mogelijk ondergerapporteerd' (Barlow *et al.* 1999). In Oeganda en Kenia werd de Boomvalk door ons wél een aantal maal waargenomen. De Boomvalk is er een gewone trekvogel en wintergast (Stevenson & Fanshawe 2002). In Oeganda brachten wij veel tijd door in bosgebieden: we bezochten onder andere het Bwindi Impenetrable National Park, het Semliki National Park, het Kibale National Park en het Mabira Forest Reserve. De Wespendif geldt in oostelijk Afrika als een regelmatige, zij het schaarse Palearctische trekvogel, maar werd door ons niet in Oeganda aangetroffen. In de bossen op Mount Kenya gebeurde dat, een jaar later, evenmin. In Kakamega Forest, een van de laatste stukken tropisch regenwoud in het westen van Kenia, zagen wij tot mijn grote vreugde wél een Wespendif⁴. De waarneming van deze vogel die in alle rust om zich heen keek vanuit een dode boom en later wegvloog door het oerwoud, veranderde mijn beeld van de Wespendif. En wel van de meest ondoordringelijke van 'onze' roofvogels overwinterend in Afrika, in een Afrikaanse roofvogel broedend in Europa.

⁴ Bijlsma (1997) zag in december 1996 tijdens een reis door Ghana in totaal zeven Wespendifen. Al deze vogels werden gezien in het zuiden van het land, in verschillende bostypen. In februari 2001 werd door Bijlsma (2002) in het zuidoosten van Nigeria – in een gebied van 600 ha onder andere bestaand uit primair regenwoud – 34x een Wespendif waargenomen (tenminste 20 verschillende individuen). Volgens de auteur was de, zowel voor Afrikaanse als voor Europese begrippen, hoge dichtheid van Wespendifen in dit gebied waarschijnlijk toe te schrijven aan een combinatie van belangrijk overwinteringsgebied (bossen, open plekken en regenwoud) en een soortspecifieke waarnemingsmethode.

Adult vrouwtje Wespindief in Kakamega Forest, Kenya, 15 december 2009 (Foto: Marco Witte). *Adult female Honey-buzzard in Kakamega Forest in Kenya, 5 December 2009.*

De duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee

Toen ik in 2000 lid werd van de RNKD en ging meewerken aan het onderzoek in gebied Castricum (1058 ha), maakten Klaas Dekkers, Ruud Kok, Henk van der Leest en Henk Levering met mij eerst een ronde langs bestaande roofvogelnesten. Van de Wespindief werd in dit gebied pas in 1999 voor het eerst een territorium vastgesteld. Een nest werd dat jaar echter niet gevonden (Levering & Vlucht 1999).

Bij de in opdracht van de PWN uitgevoerde broedvogelinventarisaties van het Noordhollands Duinreservaat werd in 1993 voor het eerst een territorium van de Wespindief vastgesteld⁵. In gebied Bakkum–Egmond werden, nabij het Zeeveld,

⁵ Volgens Veenstra (1994) werd in de zomer van 1991 al een ratengravende Wespindief waargenomen nabij bezoekerscentrum de Hoep, ten zuiden van camping Bakkum. In de zomer van 1992 vonden Jorg en Sander Schagen, beiden 12 jaar oud, in het bosgebied tussen camping Bakkum en het Zeeveld bovendien het nest van een Wespindief. Het nest zat erg hoog in een dennenboom. Van het nest vloog een vogel af. Onder en in de buurt van de horstboom lagen wespenraten. Ook vond Jorg een grote veer, die thuis in een vogelboek werd opgezocht. Het 'leek op een handpen van een wespindief.' Hoewel Jorg en Sander erg trots waren op hun vondst, vertelden ze niet iedereen daarover. 'Ik weet niet meer of we de wespindief nog een keer gezien hebben en of het een succesvol broedgeval werd.' De nestboom met nest is in de winter van 1992 omgezaagd (Schagen 2003). Wellicht hebben deze vogels het jaar daarop een nest gebouwd nabij het Zeeveld, het nest dat in juli 1993 door medewerkers van PWN werd gevonden (Veenstra 1994).

door Huub Huneker zelfs twee voedselvluchten waargenomen. ‘Door medewerkers van PWN is in juli een roofvogelnest gevonden, dat pas laat gemeld is.’ ‘Van de door Huneker waargenomen voedselvluchten (...) ging één rechtstreeks naar dit nest en kwam de Wespendifief zonder raat uit dezelfde richting terug. De andere voedselvlucht wijkt een klein beetje af van de kortste weg naar het verdachte nest. Als Wespendifieven met raat binnen een paar honderd meter liever het nest niet over open gebied maar over de bosrand naderen klopt de richting wel. De idee is dat het nest van de Wespendifief gevonden is, zonder dat dit beseft werd’ (Veenstra 1994). Tijdens de in opdracht van Staatsbosbeheer uitgevoerde gebiedsdekkende kartering van Boswachterij Schoorl werden in 1993 geen Wespendifieven waargenomen (Veenstra 1994). Dook Vlucht zag in gebied Bergen tussen 20 juni en 10 juli 1993 wel driemaal een Wespendifief, waarvan eenmaal vlinderend boven zijn huis in Bergen (Vlucht 1993, 2010a). In het verslag van de RNKD wordt, behalve van een territorium van de Wespendifief in gebied Bakkum-Egmond, daarom ook uitgegaan van een territorium in gebied Bergen (Levering 2011).

Het eerste succesvolle broedgeval van de Wespendifief werd in de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee vastgesteld in 1995, het eerste jaar dat door leden van de RNKD in dit gebied onderzoek werd gedaan⁶. Het bewuste nest – in een zwarte den in gebied Bakkum-Egmond, niet ver van camping Bakkum – was tijdens de winterrondes ontdekt maar leek niet bezet. Pas eind mei werd activiteit waargenomen, waarbij eerst werd verondersteld dat het om een late Buizerd ging. Een vijftal bezoeken leverde echter niet veel op, behalve dat er vers loof op het nest lag. Pas toen half juli door Dick en André Dekker Wespendifieven werden gezien in het bos, rees het vermoeden dat het om een wespendifiefnest ging. Dit werd spoedig bevestigd, en het NHD had zijn eerste zekere broedgeval, resulterend in een uitgevlogen jong (Levering & Vlucht 1995; Levering, persoonlijke mededeling)⁷.

Het tweede succesvolle broedgeval in de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee liet vervolgens zeven jaar op zich wachten⁸. Dit broedgeval vond plaats in het Bergerbos, waarvan het beheer pas in 1999 overging naar de PWN en dat door leden van de RNKD pas in 2002 voor het eerst werd onderzocht. Over de nestvondst op 11

⁶ In augustus 1994 zag Dook Vlucht (2010a) in gebied Bergen een ‘onvolwassen exemplaar met op de kop en op een vleugel stukjes dons.’ Dat was tussen 21 en 28 augustus (Vlucht, persoonlijke mededeling). Aangezien het hier gaat om waarnemingen na de datumgrens (10 augustus) en niet om ‘jongen met onvolledig uitgegroeide staart- of slagpennen, die zich alleen over een zeer korte afstand verplaatst kunnen hebben,’ zijn dit, uitgaande van de Sovon-criteria (Van Dijk & Boele 2011), geen nestindicerende waarnemingen.

⁷ Op 28 juli 1995 werd bij de Grote Driehoek – noordelijker in gebied Bakkum-Egmond – nog een paartje Wespendifief met jong waargenomen. Dat is, volgens Sovon-criteria, wél een nestindicerende waarneming. In de maand juli werden daar regelmatig Wespendifieven gezien. Er werd echter geen nest gevonden. Uitgaande van een broedtijd van 30 en nestperiode van 40 dagen, betekent een uitgevlogen jong op 28 juli dat de eileg voor 19 mei moet zijn gestart (Levering & Vlucht 1995).

⁸ Ook op 10 augustus 1997 werd in gebied Bergen een volwassen vrouwtje met een onvolwassen exemplaar waargenomen (Knijnsberg *et al.* 1997). Dat is net binnen de datumgrenzen en dus een nestindicerende waarneming. Op 12 augustus 2001 werd in gebied Bakkum-Egmond, bij Diederik, ‘een pas uitgevlogen jong met 2 volwassen vogels waargenomen’ (Dekkers 2001). Dat is net buiten de datumgrenzen en dus geen nestindicerende waarneming.

augustus schreef Jan Stok: 'Na diverse vergeefse (eerdere) zoekacties en een geslaagde extra kruispeiling wordt het nest vanmorgen ontdekt door Dook, Ben en Antoine. Bij de nestlocatie wordt een fraaie staartpen van het vrouwtje gevonden en onder de nestboom liggen enkele kleine raten. Het nest zit in een eik op 8 meter hoogte, zo blijkt tijdens de cameracontrole later deze morgen. Op het nest een donsjong van naar schatting 3 weken oud.' 'Het nest is omvangrijk en vermoedelijk is dit nest al eerder gebruikt.' Al met al een verrassende plek in dit drukke recreatiebos zo dicht bij de bebouwing van Bergen (Vlugt & De Reus 2002). Ook op 7 augustus 2002 werd boven gebied Bergen een onvolwassen Wespendif waargenomen, nóg een nestindicerende waarneming: 'Dit exemplaar kan niet 'ons' juveniel zijn geweest' (Vlugt & De Reus 2002).

In 2003 wordt op het nest in het Bergerbos opnieuw door een Wespendif een broedpoging gedaan, dit keer niet succesvol. Op 19 juli wordt het nest met de camera gecontroleerd. 'Het vermoeden rees dat er iets niet in orde was, want er liepen mieren over de eieren.' Op 25 juli klimt Luc Knijnsberg naar het nest en vindt twee bevruchte eieren. In één ei zit een gaatje, dat zicht biedt op het dode jong. Het broedsel is mislukt. 'Oorzaak onbekend' (Vlugt & De Reus 2003). In 2004 wordt niet in het Bergerbos, maar in gebied Schoorl met succes gebroed. Vanaf dat moment gebeurt dat ieder jaar. Van 2004 t/m 2008 worden in dit gebied steeds 2 jonge Wespendifen groot gebracht. Van 2009 t/m 2011 is dat steeds 1 jong. Op 30 juli 2010 worden wel 2 jongen geringd, maar op 9 augustus blijkt het nest, waarover de klimmer reeds opmerkte dat het enigszins was weggezakt, vrijwel geheel uit de boom te zijn gevallen. 'Eén jong zat nog op de restanten. Van het andere jong zijn een aantal afgebeten veren gevonden niet ver van het nest. Een vos lijkt de meest waarschijnlijke predator. Alhoewel wij op onze zoektocht naar het nest twee boommarters hebben waargenomen, waarschijnlijk een adult met een jong. Deze zouden het jong ook gepakt kunnen hebben' (Levering 2010). In deze acht jaar worden door de Schoorlse Wespendifen vier verschillende nesten gebruikt, steeds in een den. In 2011 is er daarnaast een tweede succesvol broedgeval in gebied Bergen, eveneens in een den. Daar vliegt waarschijnlijk – het nest wordt pas op 17 augustus ontdekt – 1 jong uit. Van de 15 jonge Wespendifen die tussen 2002 en 2011 in de gebieden Bergen en Schoorl worden grootgebracht, is er tenminste een die Afrika ten zuiden van de Sahara nooit heeft bereikt: een op 27 juli 2006 in Schoorl geringd jong wordt op 26 september 2006 ten zuiden van Brussel, in Haut Ittre, als verkeersslachtoffer gevonden (Levering 2011; Vlugt 2010a; 2010b). In 2005 is, behalve in gebied Schoorl, voor het eerst ook een succesvol broedgeval van een Wespendif in gebied Heemskerk. Net als bij het eerste succesvolle broedgeval in gebied Bakkum-Egmond wordt het nest, in een eik op ongeveer 8 meter hoogte, in de wintermaanden ontdekt. Begin mei ziet Kees Duin, de ontdekker van het nest, een roofvogel het bos invliegen en ontdekt dan verse groene takjes op de nestrand. Hij is echter pas zeker dat het om het nest van een Wespendif gaat, als hij op 2 juni naar het nest klimt en daarin twee roodbruine eieren aantreft. ('Geweldig, wat een emoties zo'n vondst teweeg kan brengen!') In 'De Winterkoning' doet hij uitgebreid verslag van zijn waarnemingen (Duin 2005). Net als de Wespendifen die in 2005 in gebied Schoorl broedden, brengt ook dit paar twee jongen groot.

Op 14 augustus 2007 worden door Arnold Wijker op de grens van de gebieden Bakkum-Egmond en Castricum 'twee adulte Wespddieven met twee jonge exemplaren' waargenomen. Hoewel er geen nest wordt gevonden, wijst dat 'er sterk op dat er in de buurt wel succesvol gebroed is.' 'Vanwege de datum en het ruipatroon kan uitgesloten worden dat het om de vogels uit Schoorl ging.' In het verslag van de RNKD wordt, behalve in gebied Schoorl, daarom ook in gebied Bakkum-Egmond één succesvol nest opgenomen (Levering 2007). Uitgaande van de door SOVON vastgestelde datumgrenzen zou dat niet terecht zijn⁹. Wat verder niet volledig kan worden uitgesloten, is dat deze Wespddieven hebben gebroed in gebied Castricum of op het terrein van Duin en Bosch, niet in het beheer van PWN, en bij de broedvogelinventarisaties van PWN en de roofvogelinventarisaties van de RNKD daarom niet meegenomen.

Door dit 'succesvolle broedgeval zonder nest' worden de roofvogelaars uit gebied Bakkum-Egmond nog eens extra geprikkeld. Op initiatief van Klaas Dekkers wordt, met hulp van collega's uit de gebieden Schoorl en Castricum, vanaf 20 juli 2008 'een aantal keren gepost op hoge punten en gelet op voedselvluchten.' 'Tevergeefs, al zijn ook toen regelmatig Wespddieven gespot' (Levering 2008). In het voorjaar van 2009 wordt het gehele gebied waar de Wespddief het jaar daarvoor met enige regelmaat is waargenomen 'stelselmatig' uitgekamd. Op 6 maart vinden Peter Mol, Rob Koeman en Jaap Olbers het nest, niet ver van de broedlocatie uit 1995. 'Het zat hoog in een den onder de kruin van de boom en er lag opvallend veel eikenloof op. Omdat hetzelfde perceel een jaar eerder (winter 2007-2008) ook was doorzocht en toen geen nest was gevonden, moest het wel een nest zijn dat in 2008 was gebouwd.' Bij het volgende nestzoek op 17 mei lag er 'veel vers loof (eikenblad) op de rand.' In de weken daarna worden zowel het mannetje als het vrouwtje Wespddief regelmatig bij het nest gezien. Op 20 juli worden twee jongen geringd. Na het uitvliegen van de jongen – half augustus – is het nest uit de boom gevallen (Levering, 2009). In 2010 wordt 'in waarschijnlijk dezelfde boom' echter een nieuw nest gebouwd. Daar vliegen, net als het jaar daarvoor, twee jongen uit (Levering 2010).

Gebied Castricum

In gebied Castricum worden, behalve in 1999, ook in 2000, 2002 en 2004 territoria van de Wespddief vastgesteld (Levering 2011). Op 26 juni 2004 zie ik voor het eerst een mannetje Wespddief boven het zuidelijk deel van ons gebied vlinderen. Dat is maar kort, ik sta helaas niet op een hoog punt en de vogel is zo weer uit zicht. In 2007, het jaar met een 'succesvol broedgeval zonder nest' in gebied Bakkum-Egmond, zien wij op 23 juni vanaf de Papenberg vier Wespddieven boven het noordelijk deel van gebied Castricum. Op 7 juli vlindert een mannetje Wespddief een aantal maal boven

⁹ Aangezien andere geschikte broedlocaties in de nabijheid van het duingebied ontbreken (Vlugt 2010b), zijn de op 14 augustus 2007 op de grens van de gebieden Bakkum-Egmond en Castricum waargenomen jonge Wespddieven waarschijnlijk wél in het werkgebied van de RNKD groot gebracht, net als het pas uitgevlogen jong dat op 12 augustus 2001 in gebied Bakkum-Egmond, bij Diederik, werd waargenomen (Dekkers 2001).

het midden van ons gebied, een kippenveldmoment! Even later zien wij, iets ten zuiden daarvan, een vrouwtje vanuit het bos omhoog komen. Eind juli wordt in een zwarte den, midden in ons gebied, 'een nest gevonden dat nieuw gebouwd was en bekleed met bladeren' (Levering 2007). Het blijft dat jaar in gebied Castricum echter bij een nest zonder succesvol broedgeval.¹⁰

In 2008 worden op 10 mei vanaf de Papenberg de eerste Wespndieven waargenomen. Op 16 mei constateert Henk Levering dat op het vorig jaar ontdekte nest midden in ons gebied groene bladeren zijn aangebracht. Eind mei zien wij een staart over de rand: er wordt dus gebroed! Op 26 juli worden 2 jongen geringd, '31 en 34 dagen oud'. Begin augustus vliegen deze jongen uit, het eerste succesvolle broedgeval van de Wespndief in gebied Castricum (Levering 2008).

Het ringen van de eerste jonge Wespndieven in gebied Castricum, 26 juli 2008. (Foto: Henk Levering). Ringing the first Honey-buzzard chick ever in the study plot Castricum, 26 July 2008.

In 2009 wordt in gebied Castricum opnieuw met succes door de Wespndief gebroed (Levering 2009). Daarmee is voor het eerst sprake van drie succesvolle broedgevallen in het werkgebied van de RNKD (Schoorl, Bakkum-Egmond en Castricum). In gebied Castricum wordt dat jaar gebroed op een ander nest dan in 2008. Dat de Wespndieven kiezen voor een ander nest, verbaast ons niet: vanaf 2009 broedt een Havik midden

¹⁰ Ook in Heemskerk was in 2007 sprake van een broedpoging die niet werd doorgezet. Het nest waar de Wespndief in 2005 broedde, en waarop in 2006 sprake was van een succesvol broedgeval van de Buizerd, werd eind mei even bezocht en was bekleed met bladeren, maar dit resulteerde niet in een broedgeval (Levering 2006, 2007).

in gebied Castricum (Vroege 2012a), niet ver van het nest van de Wespendif het jaar daarvoor.¹¹ Het nest dat in 2009 door de Wespendif wordt gebruikt, is een nest in het territorium van 'Choco', een buizerdvrouwje dat in twee eerdere bijdragen in dit tijdschrift (Vroege 2012a, 2012b) uitgebreid aan bod kwam. Dit nest, gelegen in een den, werd door ons pas die winter ontdekt. Op 4 juli ontdekken wij dat op dit nieuwe nest loof is aangebracht. Even later vliegt zowel een alarmerende Buizerd, waarschijnlijk de partner van Choco, als een Wespendif boven het nestbos. De dag daarop kijkt een geel oog ons streng aan over de nestrand. Op 20 juli wordt een jonge Wespendif geringd. Het is dan al ongeveer 28 dagen oud. In het nest wordt verder een niet-uitgekomen ei aangetroffen.

In 2010 worden in gebied Castricum opvallend veel Wespendifen waargenomen. Zo zien wij op 24 juli vanaf de Papenberg 5-6 exemplaren, waaronder twee vlinderende mannetjes. Ook op 8 augustus worden verschillende vlinderende mannetjes gezien. Op 2 augustus zie ik vanaf de Papenberg een vrouwje met (vermoedelijk) een wespenaar in haar poten uit het bos omhoog komen. Ze vliegt daarmee linea recta naar gebied Bakkum-Egmond, waar dat jaar andermaal sprake is van een succesvol broedgeval. In gebied Castricum wordt geen nest van de Wespendif gevonden. Net als in gebied Heemskerk, waar wij vanuit ons gebied ook regelmatig Wespendifen naartoe zien vliegen, komen wij dat jaar niet verder dan het vaststellen van een territorium (Levering 2010).

Begin mei 2011 ben ik andermaal in Afrika. Samen met onder andere Henk Levering vaar ik van de Kaapverdische Eilanden, via de Canarische Eilanden naar Madeira, eilanden waar Boomvalk en Wespendif alleen als dwaalgast voorkomen. Op 12 mei vliegen wij terug naar Nederland en diezelfde dag ben ik al weer in het duin, waar Piet Hollenberg, Henk van der Leest, Jan Schermer en Marga Valk inmiddels

11 In het overzichtsartikel van Sergio & Hiraldo (2008) over de predatie van roofvogels en uilen door andere predatoren wordt verwezen naar twee studies naar het effect van Haviken op de territoriumbezetting en het broedresultaat van Buizerds en Wespendifen. In beide studies lijkt bij Buizerd sprake van een effect van Haviken op territoriumbezetting en broedresultaat. (Net als in een derde studie waarin ook nog sprake lijkt van effect op de habitatsselectie en de wijze waarop Buizerds zich in aanwezigheid van een Havik gedragen.) Bij de Wespendif lijkt slechts in één studie sprake van een effect en dan alleen op het broedresultaat.

Bijlsma (2004) constateerde in West-Drenthe dat in 1990-94, 1995-99 en 2000-04 maar liefst 25%, 31% en 28% van de nesten van de Wespendif te maken kreeg met predatie (van ouder, ouders, jong of jongen). Op de ZW-Veluwe was dat 8-12% in de drie 5-jaarsperiodes tussen 1975-89, 17% in 1990-99 en 33% in 2000-04. De Havik wordt door Bijlsma gezien als de belangrijkste predator van adulte en jonge Wespendifen. Ook Buizerds blijken echter 'soms nestjonge of pas uitgevlogen Wespendifen' te pakken. De verhuizing van de Castricumse Wespendifen van een nest vlakbij dat van een Havik, naar een nest vlakbij dat van een Buizerd is in dat verband opmerkelijk.

In het werkgebied van de RNKD werd in 1998, behalve een Buizerd, ook een Wespendif als prooiert van de Havik gevonden (Knijnsberg *et al.* 1998). Dat was in gebied Castricum, niet ver van de locatie waar in 2009 en 2011 met succes werd gebroed (Levering, persoonlijke mededeling). In 2003, het jaar dat de Wespendif in het Bergerbos mislukte, werden op 8 juni in de Verbrande Pan de resten van een Wespendif aangetroffen, 'mogelijk geslagen door een Havik' (Vlugt & De Reus 2003). Na het uitvliegen van de jonge Haviken blijkt de omgeving van de nestboom, waar de jongen worden gevoerd, door Wespendifen echter niet te worden gemedend: tijdens het zoeken naar postduifringen in de buurt van haviknesten trof Dook Vlugt in 2010 immers opvallend veel uitgegraven nesten van wespen aan. Eén van die wespennesten werd gevonden op 20 m van de nestboom van de Havik in het midden van gebied Castricum (Levering 2010)!

de nesten van Haviken en Buizerds met de camera hebben gecontroleerd. Op 3 mei constateerden zij dat in het voormalige territorium van Choco zowel het nest dat in de periode 2004-09 werd gebruikt, als het nest dat in 2006 werd gebouwd en in 2011 door een nieuw buizerdpaar in gebruik leek te zijn genomen, leeg waren (Vroege 2012b). Op 13 mei breng ik daarom een bezoek aan het derde nest in het voormalige territorium van Choco, het nest dat in 2009 werd gebruikt door een Wespendif. Daar zie ik een roofvogel van het nest afvliegen. Op het nest ligt een tak met verse bladeren! Op 28 mei ziet Henk Levering een vrouwtje Wespendif op het nest. In juni, juli en augustus worden door ons in gebied Castricum nauwelijks Wespendifen gezien. Op 23 juli wordt wel een jong geringd, van ongeveer 24 dagen oud. Dat is, voor zover wij hebben kunnen vaststellen, de elfde Wespendif die tussen 1995 en 2011 in de gebieden Bakkum-Egmond, Castricum en Heemskerk wordt grootgebracht, en de 26ste Wespendif in het werkgebied van de RNKD als geheel.¹² Op 12 augustus wordt het jong voor het laatst op een tak naast het nest gezien.

Dank

Dit artikel verscheen eerder in een iets andere vorm in De Winterkoning, het blad van de Vogelwerkgroep Midden-Kennemerland. Mijn dank aan Rob Bijlsma, Henk van der Leest, Henk Levering, Rienk Slings en Dook Vlucht voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel, en Henk Levering en Marco Witte voor toestemming om de door hen gemaakte foto's als illustratie bij dit artikel te gebruiken.

Summary

Vroege J.A. 2012. The Honey-buzzard *Pernis apivorus*, an African raptor in the dunes between Camperduin and Wijk aan Zee. De Takkeling 20: 209-218.

In 1992, two 12-year-old boys detected the nest of a Honey-buzzard near Bergen in the dunes between Camperduin and Wijk aan Zee (7189 ha), the first nest for this region ever. In 1995, at almost the same site, the first successful breeding attempt was recorded. Not until 2002 was a second nest found near Bergen, which was successful. In the years in between, Honey-buzzards were present with 0-3 territories, but never succesful. From 2004 onwards, annually 1-3 successful breeding attempts were recorded, and the number of territories gradually increased to 4-6 in 2009-11. Between 1992 and 2011, 17 successful nests (15x in a pine, 2x in an oak) raised a total of 26 young. Five times fledged young (at least 6) were observed before mid-August, but the nest escaped detection. Two times predation of an adult Honey Buzzard – probably by a Goshawk *Accipiter gentilis* – was recorded.

12 Als alle juveniele vogels worden meegeteld die binnen de datumgrenzen zijn waargenomen, maar waarbij geen nest is gevonden, dan gaat het hier om de 12de Wespendif die tussen 1995 en 2011 in de gebieden Bakkum-Egmond, Castricum en Heemskerk wordt groot gebracht, en de 29ste Wespendif in het werkgebied van de RNKD als geheel. Wordt – gezien het ontbreken van geschikte, andere broedlocaties in de nabijheid van het duingebied - de datumgrens verlegd van 10 naar 15 augustus, dan gaat het hier om de 15de Wespendif die tussen 1995 en 2011 in de gebieden Bakkum-Egmond, Castricum en Heemskerk wordt groot gebracht, en de 32ste Wespendif in het werkgebied van de RNKD als geheel.

Literatuur

- Barlow C., Wacher T. & Disley T. 1999. A field guide to birds of the Gambia and Senegal (revised edition). Christopher Helm, London.
- Bijlsma R.G. 1997. Honey Buzzards in Ghana: age, sex, behaviour and habitat choice. *Journal of African Raptor Biology* 12: 9-13.
- Bijlsma R.G. 2002. Life-history traits of Honey Buzzards (*Pernis apivorus*) in Africa. *Vogelwarte* 41: 240-248.
- Bijlsma R.G. 2004. Wat is het predatierisico voor Wespendienven *Pernis apivorus* in de Nederlandse bossen bij een afnemend voedselaanbod voor Haviken *Accipiter gentilis*. *De Takkeling* 12: 185-197.
- Dekkers K. 2001. Verslag roofvogelinventarisatie duinstreek tussen Wijk aan Zee en Camperduin 2001. Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin.
- Dijk A.J. van & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Duin K. 2005. Oog in oog met Wespendienven. *De Winterkoning* 40: 103-109.
- Knijnsberg L., Levering H. & Vlugt D. 1997. Verslag roofvogelinventarisatie duinstreek tussen Wijk aan Zee en Camperduin 1997. Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin.
- Knijnsberg L., Levering H. & Vlugt D. 1998. Verslag roofvogelinventarisatie duinstreek tussen Wijk aan Zee en Camperduin 1998. Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin.
- Levering H. 2006. Verslag roofvogelinventarisatie 2006. Castricum: Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin.
- Levering H. 2007. Verslag roofvogelinventarisatie 2007. Castricum: Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin.
- Levering H. 2008. Verslag roofvogelinventarisatie 2008. Castricum: Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin.
- Levering H. 2009. Verslag roofvogelinventarisatie 2009. Castricum: Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin.
- Levering H. 2010. Verslag roofvogelinventarisatie 2010. Castricum: Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin.
- Levering H. 2011. Verslag roofvogelinventarisatie 2011. Castricum: Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin.
- Levering H. & Vlugt D. 1995. Verslag roofvogelinventarisatie duinstreek tussen Wijk aan Zee en Camperduin 1995.
- Levering H. & Vlugt D. 1999. Verslag roofvogelinventarisatie duinstreek tussen Wijk aan Zee en Camperduin 1999. Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin.
- Schagen S. 2003. Geluksvogels treffen "sprookjesvogel". *De Winterkoning* 38: 80-82.
- Sergio F. & Hiraldo F. 2008. Intraguild predation in raptor assemblages: a review. *Ibis* 150 (Suppl. 1): 132-145.
- Stevenson T. & Fanshawe J. 2002. Field guide to the birds of East Africa. Christopher Helm, London.
- Veenstra B. 1994. Broedvogelinventarisatie Noordhollands Duinreservaat 1993. PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland, Bloemendaal.
- Vlugt D. 1993. Wespendif. Enkele interessante zomerwaarnemingen. *De Kleine Alk* 11: 61-63.
- Vlugt D. 2010a. Wespendif. *De Kleine Alk* 28: 24-33.
- Vlugt D. 2010b. Wespendif. *In*: Scharringa C.J.G., Ruitenbeek W. & Zomerdijk P.J. (red.), Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009: 114-115. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland en Landschap Noord-Holland.
- Vlugt D. & Reus A. de 2002. Verslag roofvogelinventarisatie 2002. Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin, Bergen.

- Vlugt D. & Reus A. de 2003. Verslag roofvogelinventarisatie 2003. Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin, Bergen.
- Vroege J.A. 2012a. Predatie van roofvogels door andere roofvogels in het Noord-Kennemerlands Duin. De Takkeling 20: 145-154.
- Vroege J.A. 2012b. Buizerd *Buteo buteo* en Boommarter *Martes martes* in het Noord-Kennemerlands Duin. De Takkeling 20: 72-75.

Adres: Laanacker 15, 1902 AK Castricum (j.vroege@casema.nl).

Bijlage 1. Overzicht van het voorkomen en broedsucces van Wespendienven in de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee in 1992-2011. *Abundance (territories) and breeding success of Honey-buzzards breeding in the dunes between Camperduin and Wijk aan Zee in 1992-2011.*

Nest¹ = gevonden nesten *Nests found*

Nest² = Nest met succesvol uitgevlogen jongen *Nests from which young fledged*

Nest³ = geen nest gevonden, wél jongen waargenomen vóór 11 augustus (waarschijnlijk broedgeval) *No nest located, but fledglings seen before 11 August (probable nesting)*

Nest⁴ = geen nest gevonden, wél jongen waargenomen tussen 11 en 15 augustus (mogelijk broedgeval) *No nest located, but young Honey-buzzards seen between 11 and 15 August (possible nesting)*

Jong¹ = zeker aantal uitgevlogen jongen *Confirmed number of fledglings*

Jong² = waarschijnlijk aantal uitgevlogen jongen (vóór 11 augustus) *Probable number of fledglings (seen before 11 August, but no nest found)*

Jong³ = mogelijk aantal uitgevlogen jongen (11-15 augustus) *Possible number of fledglings (seen between 11 and 15 August, but no nest found)*

Jaar Year	Territoria Territories	Nest ¹ Nest ¹	Nest ² Nest ²	Nest ³ Nest ³	Nest ⁴ Nest ⁴	Jong ¹ Young ¹	Jong ² Young ²	Jong ³ Young ³
1992	1	1	0	0	0	0	0	0
1993	2	1	0	0	0	0	0	0
1994	0	0	0	0	0	0	0	0
1995	3	1	1	1	0	1	1	0
1996	0	0	0	0	0	0	0	0
1997	1	0	0	1	0	0	1	0
1998	2	0	0	0	0	0	0	0
1999	2	0	0	0	0	0	0	0
2000	2	0	0	0	0	0	0	0
2001	1	0	0	0	1	0	0	1
2002	2	1	1	1	0	1	1	0
2003	1	1	0	0	0	0	0	0
2004	2	1	1	0	0	2	0	0
2005	2	2	2	0	0	4	0	0
2006	2	1	1	0	0	2	0	0
2007	4	3	1	0	1	2	0	2
2008	3	2	2	0	0	4	0	0
2009	4	3	3	0	0	4	0	0
2010	6	2	2	0	0	3	0	0
2011	4	3	3	0	0	3	0	0